

**Helen Jarvis, Paula Kantor&Jonathan Cloke (der.) (2015)
Kent ve Toplumsal Cinsiyet (Cities and Gender). (2015).
(çev. Yıldız Temürtürkan) Dipnot Yay. 368 sayfa. ISBN: 978-
605-487-835-2**

Endüstrileşmeyle beraber önemi de gittikçe artan kentler tarihsel olarak kültürün, ticaretin, mimarinin merkezi oldu; aynı zamanda gücün ve kimliklerin bir göstergesi haline geldi. Kentler, çok katmanlı yapılarıyla içinde bulundurduğu gruplar için farklı bir deneyim alanı sunuyor. Sınıfsal ya da etnik kökene dayalı farklılıkların yanı sıra kentlere toplumsal cinsiyet bakış açısıyla yaklaşmak kent deneyimlerini anlamak için son derece önemli ve gerekli. Kentler gittikçe artan eşitsizliklerin, küreselleşmenin, toplumsal hareketlerin bir sahnesi olmanın yanı sıra toplumsal cinsiyetin diğer kimliklerle kesişimselliği içinde incelediğinde tam olarak anlaşılabilir.

Helen Jarvis, Paula Kantor ve Jonathon Cloke tarafından yazılan ve ilk basımı 2009 yılında yapılan *Cities and Gender* başlıklı kitap, 2015 yılında Yıldız Temürtürkan tarafından Türkçeye çevrilerek, *Kent ve Toplumsal Cinsiyet* ismiyle yayımlandı. Bu inceleme Temürtürkan'ın çevirisinin bir değerlendirmesidir. Üç kısım ve toplamda 10 bölümden oluşan kitap, kent çalışmalarının tarihsel yönelimlerinden, planlama ve toplumsal refaha; iktidar ve karşılıklı bağımlıklardan, göç ve mobilite pratiklerine kadar toplumsal cinsiyetin farklı politika alanlarında ve farklı ilişki ağları içinde nasıl deneyimlendiğini hem teorik yaklaşımlarla hem de farklı kentlerden örnekler vererek açıklıyor. Kitap, günlük yaşam pratiklerimizin, kent içindeki tercihlerimizin ya da kentin bize sunduklarının nasıl sınıfsallaştırılmış ve cinsiyetselleştirilmiş olduğunu göstermeyi amaçlıyor. Bunu yaparken, kenti bir yaşam ve politika alanı olarak sunmanın ötesinde onu kendi içinde değişen dinamikleri olan bir organizma olarak da ele alıyor.

Kent ve Toplumsal Cinsiyet kitabının “Kentlerde ve Kent Çalışmalarında Tarihsel Yönelimler” başlıklı ikinci bölümünde Jarvis, Kantor ve Cloke kent çalışmalarının tarihini tartışır. Bu tarihin ve üretilen kavramların ırk temeline dayanan ve erkek egemen bir söylem etrafında şekillendiğinin altını çizer. Bu yüzden de kent çalışmalarının tarihini ele alırken amaçlarının kentlerin kuruluşunda toplumsal cinsiyetin önemini farkına varmak olduğunu dile getirir. Ayrıca kent çalışmalarında ortaya çıkan teoriler ve açıklamalar içerisinden ataerki bir zihniyetin uzantısı olan ve etno-merkezci paradigmaları ve dönemleri belirlemenin kentlerin kuruluşunda ortaya çıkan yapısal eşitsizlikleri görmek açısından elzem olduğunu ifade eder.

Bölüm boyunca kentleşme, banliyöleşme, soylulaştırma (gentrification) gibi temel kavramlar dışında kentsel yayılma, kentsel sınırlama ve etnik banliyöleşme gibi kent çalışmalarında daha az duyduğumuz kavramlar da yeniden ele alınır. Yazarlar kentleşme, banliyöleşme, soylulaştırma gibi daha sık tartışılan kavramların “yoğunluk, büyüklük ve ölçek ekonomileri” gibi kıstaslar üzerinden açıklandığını, bu yüzden bu açıklamaların yetersiz ve yüzeysel olduğunu vurgular. Bu kıstaslar yerine “toplumsal cinsiyet, ırk,

sınıf, etnik çatışmalar” gibi yapıların ve bu yapıların birbirine eklenmesi sonucu oluşan koşulların dikkate alınması gerektiğini belirtirler. Daha az duyduğumuz etnik banliyöleşme, kentsel yayılma ve kentsel sınırlama kavramlarına açıklamalar getiren yazarlar, özellikle bu kavramların günümüz kentlerinin anlaşılması açısından gerekli olduğu çıkarımına varır.

Özellikle günümüz kentlerini tartışırken ele alınan sorunsallardan biri yaşadığımız kent ve mahallelerin ne kadar yaşanabilir olduğudur. Jarvis, Kantor ve Cloke, Vukan Vuchic’in yaşanabilir kentler/mahalleler için belirlediği üç kriteri yeterli bulur. Bu kriterler: insan odaklı ve çevre dostu olma, ekonomik olarak uygulanabilir ve verimli olma ve imkânların ırk, gelir grubu, sınıf vs. fark etmeksizin her birey için geçerli olmasıdır. Ancak belirtmek gerekir ki bu bölümün başında amaçlarının kent çalışmalarının tarihini ve kavramları toplumsal cinsiyet temelli bir yaklaşımla yorumlamak ve ataerkil tahakkümün inşa ettiği normları açığa çıkarmak olduğunu ifade eden yazarlar, yaşanabilir kentler ve mahalleler sorununu ele alırken kemikleşmiş yapının dışına çıkamaz. Özellikle toplumsal cinsiyet kodlarının sebep olduğu eşitsizlikler bu kriterlerin belirlenmesinde göz ardı edilir.

Sosyal bilimlerin hemen hemen bütün dallarında tartışılan modernizm, yapısalcılık, post yapısalcılık gibi kavramlara da yeniden dikkat çeken yazarlar, özellikle kent çalışmalarına Marksist ve yapısalcı bir perspektiften bakan David Harvey gibi kent alanında çalışan ünlü akademisyenlerin, kentlerin sistematik olarak eril bir düzlemde yapıldığını görmediğini, dolayısıyla toplumsal cinsiyet bağlamında oluşan yapısal eşitsizliklerin de farkına varamadıklarını ifade ediyor.

Kitabın üçüncü bölümünde kent çalışmaları ve ve toplumsal cinsiyet çalışmaları bir araya getirilip küresel güney ve kuzeye odaklanan çalışmalardan söz ediliyor. Kent sosyolojisi literatüründeki ve toplumsal cinsiyet teorisindeki bazı ana kavramlara vurgu yapılarak iç içe olan iki alan hakkında genel bilgiler veriliyor. “Kentsel yeniden yapılandırma, toplumsal cinsiyet ve feminist teoride yönelimler” başlığı altında üç ana temaya değiniliyor. Kentleşmeyle başlayan yeni bir çağda kentsel alan içinde toplumsal cinsiyete dayalı yaşanan değişimlere değinen yazarlar, daha sonrasında toplumsal cinsiyet alanındaki ve feminist teorideki bazı önemli tarihsel gelişmelere yer veriyorlar. Kitabı okurken kentlere ve kentle ilgili olana toplumsal cinsiyet perspektifinden bakmayı öğreniyor, bu farkındalığı ilerleyen birçok bölümde defalarca pekiştiriyoruz ve bu bölümde bu ilişki daha da belirginleşiyor. Ekonomik yeniden yapılandırmayla başlayan bölüm bu konuda meydana gelen yaptırımların tek taraflı olmasını eleştiriyor. Bölüm bu yeniden yapılandırmanın beraberinde hane içi ve iş alanında yaşanan değişimler ve işgücünün kadınlaşması ile başlıyor. Kitabın yapısının bir parçası olan örnek olaylar ise söz edilen yüzeysel teorik bilgiyi pratikle birleştiriyor. Eş zamanlı veya zincirleme olaylar örgüsü olarak ilerleyen birbirinin içine geçmiş küreselleşme, teknolojik yenilikler ve ekonomi alanında yaşanan değişimlerin hane halkına olan etkisi ücretler, anne-babalık veya partnerlik ve kolektif taleplerin değişmesi üzerinden ele alınıyor. Çağın getirisi teknolojik buluşlar ve kadının istihdama girmesiyle

değişimi ile hane halkının küçülmesi, bu bölümün ana temalarından birini oluşturuyor. “Cam tavan” gibi kadınların günlük kentsel hayatta karşılaştığı toplumsal cinsiyet ayrımına yol açan terimler örneklerle açıklanırken aynı zamanda “toplumsal cinsiyet” ve “cinsiyet” farkına da değiniliyor.

Bu bölümde yazarların aktardığı ikinci ana konu ise feminist teorinin güncel tarihi. Feminizmin başlangıcına giderek dalgalarıyla beraber temsil ettiği hareketin de nasıl genişlediği vurgulanıyor. Yazarlar feminizm kökenlerine indikten sonra toplumsal cinsiyet çalışmalarının nasıl başladığı hakkında okuru bilgilendiriyor. Feminist hareketle beraber hedeflenenin ilk başta kadın sorunları olduğunu söyleyen yazarlar, 1960 yılından itibaren toplumsal cinsiyetin bir çalışma alanı olduğunu belirtiyor. Marksizm, patriarka ve ikili sistemler teorisinin de değinildiği bir alt bölümde ise feminist teori içindeki bölünme ve tartışmalardan bahsediliyor. Bu kısımda ayrıca toplumsal cinsiyet çalışmalarında kadının kalkınmadaki rolünün hem söylemsel hem de fiziksel olarak nasıl geliştiği işleniyor. “Kalkınmada kadınlar”dan, “kadınlar ve kalkınma”ya ve en sonunda “toplumsal cinsiyet ve kalkınma”ya uzanan bu süreçte her bir yaklaşımın neden başarılı veya başarısız olduğunu altı çizilirken feminizmin nasıl bir rol oynadığı gözler önüne seriliyor. Kitabın bu bölümü, geri kalan bölümleri için bir kronolojik bilgi niteliğinde.

Birinci kısım küreselleşme, iktidar ve güçlenme kavramlarıyla bir yer olarak kentlerde toplumsal cinsiyetli eğilimleri ve küresel tektipleştirmeyi, günlük yaşam deneyimleri ve kent etnoğrafyası bakımından irdeliyor. Coğrafyacı Doren Massey’in sermaye ekonomisine bağlı olarak oluşan, yerel, bölgesel, ulusal, ulusötesi ve çok uluslu ağlara atfen “iktidar geometrileri” olarak tanımladığı kavramı ele alıyor. Böylece farklı kentler farklı biçimlerde bu ağlara ev sahipliği yapıyor. Dünyanın yarısı kentlerde yaşıyorken çok azı gerçekten kent diyebileceğimiz yerler. Held ve McGrew (2007) tarafından tanımlanan beş ölçüt, bilgi teknolojileri, göçler, neoliberalizm, küresel mal ve hizmet pazarı ve küresel işbölümüdür. Bunlara bağlı olarak birçok kentte merkezi alanlar, alışveriş merkezleri aynı markaların sıralandığı birbirine benzer yerler olmaya başladı. Yazarlar Hell ve McGrew’in tanımladığı bu beş ölçüte ek olarak toplumsal cinsiyet boyutunu ekliyor. Dünyayı tektipleştiren küreselleşme iddiasına karşın McDowell ve Castells gibi düşünürler yerel olan kimlik ve pratiklerin de canlandığı söylüyor. Küresel ölçeğe alternatif olarak hanehalkı ölçeğini öneren yazarlar, Filipinler’de ve Nikaragua’da ailelerin kadın üyelerinin ev hizmetlerinde çalışmak üzere başka ülkelere göç etmiş olduğunu aktarıyor. Ataerkilliğin kadınları her durum ve koşulda ezdiğini değil kadınların ve erkeklerin iktidarı farklı biçimlerde deneyimlediklerinden hareket ettiğini belirten yazarlar, kadınlık ve erkekliğin çoğul ve akışkan yapısına dikkat çekiyor. Varlıklı hanelerin eviçi emeği ve bakım yüklerini ücretli veya ücretsiz karşılayan küresel dolaşımda olan bir kadın emeği zinciri oluştuğuna işaret ederken iktidar ve güçlenmenin kadınlara verilmediğini mücadele ile kazanıldığını belirtiyorlar.

Kitabın dördüncü bölümü küresel kentlere toplumsal cinsiyet ve feminist perspektiften bakıldığında ölçeğin hanehalkı gibi bir düzeye inmesi ve

gündelik yaşamın mikro pratiklerinin hesaba katılmasını öneriyor. Özellikle küresel güneyde kentlerde hane halkının konforu, temizliği, içilecek su bulunması, gıdaya erişim gibi birçok bir çok konu kadınların omuzunda. Kentsel altyapıyı yazarlar fiziksel olanaklar kadar birey ve hanehalkının günlük yaşamını sürdürmesinde yardımcı veya engel olan tüm düzenlemeler (toplu taşıma, aydınlatma, gündüz çocuk bakım hizmetleri...) için kullanıyor. Olumlu örnekler olarak Urban Ecology Australia ve onun çocuk dostu kent projeleri, New Daily Life Project (Norveç) son olarak da EuroFem veriliyor.

Beşinci bölüm, kentlerde gündelik yaşama bakıyor ve ürünlerin olduğu gibi kentlerin ve kentsel mekânların erkekler tarafından tasarlandığı düşünüldüğünde kadınları hedeflese bile kentsel tasarımlar karar almaya katılmadığı için kadınların ihtiyaçlarına cevap vermediğini belirtiyor. Tasarımdaki erkek merkezilik kadınları onlara ayrılmış yerlerde veya dışarda tutmayı önceliyor. Carlotta Gillman Perkin'in katılımcı kent fikrinden esinle Ebenezer Howard tarafından 1910'lu yıllarda İngiltere'de tasarlanan ortak bahçeli ve mutfaklı bahçe-kentler planlamayı eril mimarlık ve planlamanın tekelinden kurtarmak için bir örnek. Jarvis, Kantor ve Cloke, Annemarie Addams'ın Viktorya dönemi evlerinde kadınların dışlanması, kent içinde zaman ve mekânın kullanımında toplumsal cinsiyete dayalı farklılaşmalara, günlük yaşamın alt yapısından duygusal emeğe kadar toplumsal cinsiyetli kent deneyimlerini aktarıyor. Şikago'nun güneyinde Afrika kökenli Amerikalı bekar babaların çocukları ve kendileri için nasıl güvenli alanlar oluşturduklarının anlatan zihinsel haritalama biçimleri örnek olarak veriliyor. Genellikle neo-liberal Anglo-Amerikan kentlerde bir seçenek olarak sunulan taşımacılık ve eğitim gibi olanaklar bu olanaklara erişim bakımından varolan farklılıkları derinleştiren bir yoksunluk yaratıyor. Bakım etiği ve duygusal emek, bunu en çok veren kadınlar için kentlerin gündelik altyapılarına erişimi engelliyor.

Kitabın ikinci kısmında "Göç, Hareket ve Mobilite" başlıklı altıncı bölümünde kentlerin macera, fırsat, eşitsizlik, tehlike ve kimlik bunalımlarıyla dolu dev organizmalar haline geldiği belirtiliyor. İlk bölüm hareketlilik ve cinsiyet, ırk ve yaşın kesişimselliği ile ilgili ana temaları kapsıyor. Hızlı sanayileşme ve tahmini nüfusa bağlı olarak kentler finans ve emeğin merkezi haline gelir ve sonunda bir yaşam kaynağına dönüşür. Kentlerdeki karmaşık dinamikleri anlamak için içlerindeki hareketlilik ağını belirlemek önemlidir. Mobilite hem özel hem de kamusal bir kavramdır ve şehirde hayatta kalmaya çalışan insanlar için kesintisiz bir yolculuktur. Aynı zamanda hem kapsayıcı hem de dışlayıcıdır. Herkesi kapsayıcı kılan bu hareketliliğin bir parçası olabileceği için diğer yandan şehirde mobil olmak istiyorsanız oyunun kurallarını, şehrin belirlediği kuralları bilmelisiniz. Bu da mobilitiyi ayrıcalıklı hatta dışlayıcı kılar. Bölüm, çeşitli nüfus hareketlerini toplumsal cinsiyet merceği aracılığıyla açıklamayı amaçlıyor ve göçün cinsiyete dayalı itici ve çekici faktörlerini anlamaya çalışıyor. Hareketlilik (mobilite) kavramını göç kavramından ayırıyor, her iki kavramı da vaka çalışmaları ve çeşitli alt konular aracılığıyla araştırıyor. Hareketlilik kavramını tanımlarken bir yere gitmeye karar vermenin her zaman kolay

veya gönüllü bir faaliyet olmayabileceğinin altını çiziyor. Bölümde özellikle kadınların otomobil aracılığıyla hareketliliğine ve bu hareketin kapsamına geniş bir şekilde yer veriliyor. Bir kadının otomobilitesinin bir erkeğinden farklı gerçekleştiğini savunan bölüm, aynı zamanda kadınların mobilite sebeplerinin kişisel ihtiyaçlardan çok hane halkının ihtiyaçlarını karşılamak olduğunu söylüyor. Bölümde otomobil tuzağı (automobility trap) kavramından bahsediliyor; bu iki uçlu bir kavram olmanın ötesinde aynı zamanda hareketin toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle ilişkisini de açıkça ortaya koyuyor. Otomobil tuzağı kadınların hareketliliğini etkiliyor, çünkü bir yandan otomobil sahibi olmak zaman yönetimi, eğitim ve istihdam açısından fırsatlar sunarken, öte yandan, hane içindeki eşit olmayan işbölümü nedeniyle kadınların hareketliliği başkaları tarafından önceden belirleniyor. Hareketliliğe erişimdeki bu eşitsizlik kadınların hibermobil (aşırı hareketli) bir dünyada “kaybeden” erkeklerince “kazanan” olduğunu anlatırken, bu hipermobilite (aşırı hareketlilik) sayesinde erkeklerin özellikle uluslararası işlerde daha çok yer aldığını, seyahat gerektiren görevlerde yükseldiğini ve hipermobil kozmokratlar olduklarını açıklıyor. Cinsiyet, ırk, etnik köken ve yaşın kesişimselliğini vurgulasa da her senaryoda cinsiyet yelpazesindeki belirli bir grup eşitsizliklerden daha çok etkileniyor ve bu eşitsizliklerin yeniden üretimi yüzünden sorun yaşıyor.

Kişisel hareketlilik dışında kalan yani hane halkının bütününe ilgilendiren hareketliliğe de değinen bölümde, konut hareketliliğindeki toplumsal cinsiyet rolleri de açıklanıyor. Konut hareketliliği, hane halkı kararlarının daha fazla işgücü piyasası katılımına göre verildiği biçiminde açıklanıyor. Böylece ev içi sorumlulukları yüklenen eş, nerdeyse tamamen kadınlar, ailenin nerede yaşayacağı konusunda fedakârlık yapar. Ancak bölüm bu noktada cinsiyetçi bir ayrım olduğunu öne sürüyor. Erkek eş tam istihdamda olduğu için aile onun iş tercihlerine göre hareket edebilir. Ancak kadının işi dolayısıyla bir taşınma durumunda erkeklerin bu konuda fedakârlık yapmadıkları ve yaşanacak yer hakkında direkttiklerini açıklıyor. Bölüm, alternatif aile düzenlerinin çeşitliliğe önem veren Birleşik Krallık'taki Brighton ve ABD'deki San Francisco gibi şehirleri tercih ettiğini açıklıyor ve ardından konvansiyonel aile düzenleri ve banliyöler arasındaki ilişkiye değiniyor. Devlet-toplum ilişkilerini, cinsiyeti, teknolojinin dinamiklerini ve iş bölümünü içerir. Hepsi birbiriyle bağlantılıdır ve günlük yaşamlarımızı ve alışkanlıklarımızı etkiler.

Kitabın üçüncü kısmı kentsel temsil ve düzenlemelere ilişkin konuları ele alıyor. Yedinci bölümde kamusal ve özel mekân ayrımını konu alan toplumsal cinsiyet perspektifinden evlere, işlere, topluluklara ve ağlara göz atıyoruz. Her bölümde olduğu gibi okuru toplumsal cinsiyet ve kent çalışmalarının kesiştiği noktalarda genel bir bilgi seviyesine ulaştırmayı amaçlayan yazarlar, bu bölümde de bazı tanımlara başvuruyor: Yazarlar, “kimlik” kavramını anlamadan eviçinde her gün yeniden üretilen kalıp-yargıları veya toplumsal cinsiyet rollerini anlayamadığımızı dile getiriyor. Tek bir ev olmadığı evin çoklu tezahürlerinin farklı toplumlarda inşa edildiği söylenen bölümün başında, evde ve kamusal alanda eril ve dişil ayrımı vurgulanıyor.

Yazarlar bu bölümde eril bir kent merkezini ve iş alanından fiziksel olarak ayrılan konut bölgesinin kadınlaşmasını eleştiriyorlar. Küresel Kuzey'den örneklemlerle anlatılan içeri/dışarı, toplumsal cinsiyet ayrışmasının gündelik kent hayatında tekrar tekrar üretildiği defalarca yazıldı. Kitabın önceki bölümlerinde işlenen modernite temasından sonra evin evrimini daha iyi kavramak için post-modern ev başlığı altında kadınısı tatlara geri dönüş olarak belirtilen yeni bir tarza tanık oluyoruz. Burada doğrudan konutun toplumsal cinsiyete dayalı olduğu kadar politik bir anlam kazandığı bir döneme vurgu yapılıyor. Neo-liberal ekonomide siyasi güçlerin söylemler ve yaptırımlarıyla konutu bir refah tanımlama aracına dönüştürmesi ele alınıyor. Britanya, Amerika ve bazı güney yarım küre ülkelerinden örneklerle hem konutun bir barınma kavramından çok daha fazlasını taşıdığı, hem de kadın ve erkek için aynı nitelikte olmadığı gözler önüne seriliyor. Evin zahmetsizlik, evcimenlik ve “cennet” olarak idealleştirmesine karşın hane halkına bakmak zorunda bırakılan cinsiyetin evden ötürü yaşadığı depresyon, şiddet vb. sorunlarına yapılan vurgu bölümün çarpıcı yerlerinden biri. Bu bölümde konular arası geçiş biraz kopuk olsa da ana temanın okura çok rahat aktarıldığını görüyoruz.

Yazarlar basıldığı dönemin güncel verileriyle pekiştirdiği eviçindeki bu toplumsal cinsiyet ayrımı anlatısını çoğunlukla kadına biçilen “ikinci vardiya” olarak adlandırıyorlar. Buna bağlı olarak eviçinde, kamusal alanda, iş yerinde ve daha birçok alanda ücretsiz iş tanımı altında verilen duygusal emek de toplumsal cinsiyet çalışmaları alanında okura sunulan tanımlardan biri. Hem teorik bilgi hem de güncel medyadan, dizi ve film gibi örnekler veren yazarlar, okuru bir sohbet havasında aydınlatırken toplumsal cinsiyet çalışmaları ve kent çalışmaları literatürüne de sadık kalıyorlar.

Neo-liberalizmin sınıf ayrımını keskinleştirmesinden sonra varlıklı haneler hizmet de farklılaşan bir alan haline geliyor ve bu sırada da medyaya referanslarla hanenin taşeronlaşması konusu vurgulanıyor. Yazarlar, toplumsal cinsiyet basmakalıp yargılarından uzaklaşmayan haneçi ve hanedışı işlerin ücretli istihdam olarak sayıldığı bu yeni alanı da yoksulluk, kırılganlık ve bedenselleştirilmişlik olarak eleştirerek göçmen (kadın) emeğinin sömürüsüne vurgu yapıyorlar. Bölümün son olarak ele aldığı konu ise “bölünmüş topluluk” ya da “çoklu topluluk” kavramları. Bu kavramları toplu konut yaşam alanları örnekleriyle açıklarken bir yandan da tekrardan hane halkına atıfta yapılarak hanenin izole olmadığı ve diğer topluluklarla beraber çalıştığı vurgulanıyor.

Kentler hem fırsatlar hem de tehditler sunar. Bu ikilik, kentin özünden, kentin “planı”ndan kaynaklanır. Kentsel planlama, hizmetleri, tesisleri ve altyapıyı tasarlamaktan çok daha fazlasıdır. Şehir planlaması çocukların oyun alanına erişimlerini, kadınların ulaşım erişimlerini ve yerleşim alanları ile sanayi bölgeleri arasındaki farkı belirler. Ayrıca, tüm politika alanları gibi, kentsel planlama da cinsiyete dayalıdır. Toplumsal cinsiyet ve kentsel planlama arasındaki ilişki ekonomik dinamikleri, sosyal faktörleri ve tabii ki devleti içerir. Devletlerin toplumsal cinsiyet algısı kentsel ortamları etkiler.

Kitabın sekizinci bölümü olan Planlama ve Sosyal Refah bölümü iki alt başlık içeriyor. Bölümün ilk kısmı yönetim ve yönetim arasındaki farkları, refah devletinin toplumsal cinsiyet dinamikleri ile etkileşimini ele alıyor. Bölümün ikinci kısmı, mevcut sistemlere karşı direniş hareketlerinin ve kolektif eylemlerin rolü hakkında. Bölüm öncelikle tarihsel olarak kentin sahibinin erkek olduğunu, erkek egemenliğinin yukarıdan aşağıya yaklaşımının bugün hala kullanılan “master plan”, “master bedroom” ve “masterpiece” gibi kelimelerle dildeki farklılığını sürdürdüğünü ortaya koyuyor. 1

Bölümde, iki önemli kavramdan bahsediliyor. İlk olarak, 1985 yılında Nairobi’de düzenlenen Birleşmiş Milletler Üçüncü Dünya Kadın Konferansı’nda ortaya çıkan “toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması” (gender mainstreaming), yani toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinin tüm politika alanlarında uygulanması olarak tanımlanabilecek olan kavram. Bölüm, iyi bir yönetim örneği olarak İsveç’in çift kariyerli bir cinsiyet sistemini kabul eden ve “annelik izni” yerine “ebeveyn izinleri” açısından eşit fırsatlar sağlayan toplumsal cinsiyet eşitliği sistemini açıklıyor. İsveç örneğinde görüldüğü gibi, yazarlara göre toplumsal cinsiyetin anaakımlaştırılması bir bütün olarak kente ve hayatın her alanına yansıyan bir uygulama ve dönüşüm süreci olmalıdır. Toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması, iş hukukundan ev içi emeğin dağıtımına ve çocuk bakımı yardımlarına kadar bir bütün olarak düşünüldüğünde iyi bir uygulama olabilir.

Bölümde tartışılan diğer önemli kavram ise devleti, piyasayı, bireyi ve aileyi kapsayan refah rejimi kavramıdır. Refah devletleri sağlık, emeklilik, çocuk bakımı gibi hizmetlerde vatandaşa kolaylıklar sağlar. Ancak sosyal yardımların azalmasıyla artan “bürokratik gözetim” ve büyüme odaklı piyasa ile kadınlaştırılmış, bakım yükü taşıyan ev içi alan arasındaki ayırım toplumsal cinsiyet eşitsizliğini derinleştirmiştir. Büyüme ve kâr odaklı olan piyasa, insan kaynakları yönetimleri, işe alımlarda olan uygulanan kişilik testleri ile aslında risk içermeyen işçi alımları yaparak toplumun sosyal değer ve kabul gören özelliklerini de yeniden üretir. Bunun yanı sıra sadece işe alımlarda değil aynı zamanda kentlerde de sokakların iyileştirilmesi, marjinal grupların ortadan kaldırılması için belediyeler tarafından kentler yatırımcılar için daha çekici hale getirilmeye çalışılıyor.

Bölümün ikinci kısmında direniş hareketlerinin ve kolektif eylemlerin rolü anlatılmaktadır. Özellikle hazır giyim sektörü gibi kadın emeğinin yoğun olduğu ve sömürüye açık sektörlerde çalışanların toplu eylemleri karar alma süreçlerine dahil olmaları ve görünür hale gelmeleri için önemli bir adım olarak tanımlanıyor. Kolektif eylemlerin ve aşağıdan yukarıya hareketlerin alışagelmış toplumsal cinsiyet pratiklerini değiştirmedeki etkisini vurgulayan bölüm, özellikle son kısımda yerel yönetimlerde ve kent planlamalarında uygulanabilecek örnekler yer veriliyor. Alternatif ve kapsayıcı planlama konusunda Toronto’nun ırkçılık karşıtı “Alternative Planning Group (Alternatif Planlama Grubu)” örneği verilirken yerel mağazaları korumak amacıyla başlatılmış “Spraw Busters” hareketi anlatılmıştır. Son olarak, bölümde kadınların sosyal adalet ve duyarlı bir ekonomi için başlattıkları Global Women’s Strike (Küresel Kadın Grevi) hareketinden bahsediliyor. Bu

bölüm, vaka çalışmaları yoluyla toplumsal cinsiyet, refah devleti ve kentsel planlamanın kesişimselliğini değerlendiriliyor ve şehirlerin kentsel planlar veya refah rejimi tarafından değil, toplumsal cinsiyet sözleşmeleri ve toplumsal cinsiyet rolleri tarafından planlandığını ve yönetildiğini açıklıyor. Bu nedenle, kentsel planlamanın özellikle dezavantajlı gruplar için toplumsal cinsiyet sözleşmelerine nasıl sınırlar koyduğunu tanımlamak önemli. Toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması gibi temel kavramlar, eşitsizliklerin üstesinden gelmek için bütüncül bir yaklaşım sunuyor. Ayrıca, bölüm, pazarın sürekli büyüme ihtiyacı nedeniyle tekstil ve hazır giyim sektörlerinde kadın emeğinin zarar gördüğünü gösteriyor. Bu nedenle kadın emek-yoğun sektörler sömürüye ve işçi hakları ihlallerine daha açık. Bölüm, bu sektörlerin yerel yönetimler ve devlet kurumlarının gözünde görünür olması için taban hareketlerinin önemli olduğunu savunuyor. Son olarak, planlama alternatiflerinin önemini vurgulayarak kapsayıcı planlama sistemi ve aşağıdan yukarıya yaklaşımın değişim için önemli bir bileşen olduğunu açıklıyor. Kent ve Toplumsal Cinsiyet kitabının “Kentsel Yoksulluk, Geçim ve Kırılganlık” başlıklı dokuzuncu bölümünde yazarlar yoksulluğu sadece gelir ve tüketim gibi niceliksel ölçümler ya da maddi olarak bir şeylerden mahrum kalma olarak ele almaz. Yazarlar, yoksulluğu tartışırken sosyal dışlanma, toplumsal cinsiyet temelli yoksulluk gibi yoksulluk çalışmaları içinde nispeten daha yeni sayılabilecek kavramları da tartışmalarına dahil ederler.

Kadın yoksulluğunu ayrıca tartışan Jarvis, Kantor ve Cloke yoksulluğun cinsiyetlendirilmiş olduğunu vurgular. Yazarlar yoksulluğun toplumsal cinsiyet temelli yanını göstermek için Kabeer’in belirlediği üç kriterden bahseder: cinsiyete dayalı iş bölümü, piyasalarla daha kârlı ilişkiler kurmayı mümkün kılacak toprak ve diğer üretken kaynaklar üzerinde eşit olmayan haklar, yeteneğin ve emeğin değerlendirilmesinde cinsiyet temelli farklılıklara yol açan erkeklik ve kadınlık hakkındaki fikirlerdir. Cinsiyet temelli yoksulluğu açıklamak için Afganistan’dan bir örnek verilir. Ahmed Kabil’de kunduracı olarak çalışırken, eşi Nasreen ise evde badem kabuklarını soyma işi yapmaktadır. Ancak Nasreen emeğinin karşılığını ücret olarak almaz, bunun yerine badem kabukları kendisine kışın yakıt olarak kullanması için verilir. Sonuç olarak, Nasreen sınırlı koşullar altında istihdama katılabilse de emek gücü ona maddi kazanç sağlamaz. Nasreen’in yoksulluk deneyiminde hem toplumsal cinsiyet kodları hem de onun haklarını yasal olarak korumayan devlet sorumludur. Öte yandan Ahmed sürekli polis zorbalığı ile uğraşmak zorunda kalmasına ve yoksulluk girdabından çıkamamasına rağmen emeğinin karşılığını yetersiz de olsa ücret olarak alabilir. Bu duruma bakarak hem Nasreen’in hem de Ahmed’in Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların kriterlerine göre yoksul olduğu söyleyenebilir. Ancak Nasreen’in durumu eşi Ahmed’den farklıdır. Nasreen, eşi Ahmed gibi ev dışında çalışma özgürlüğüne sahip değildir ve evde yaptığı iş de maddi kazanç getirmez. Dolayısıyla Afgan hükümeti tarafından yürütülen ve kadını ikincil pozisyona koyan politikalar nedeniyle yoksulluk karşısında eşinden daha savunmasızdır.

Diğer taraftan yoksulluk karşısında geliştirilen stratejiler ve taktikler de bu bölümde önemli bir yere sahiptir. Jarvis, Kantor ve Cloke “geçim stratejileri” kavramsallaştırmasıyla yoksulların, yoksulluk karşısında geliştirdikleri taktik ve becerilere gönderme yapar. Elbette tahmin edilebileceği gibi bu taktik ve stratejiler her toplum için aynı değildir. Aynı hane içindeki bireyler için bile farklılık gösterir. Çünkü burada yine toplumsal cinsiyet, sosyal ilişkiler ve toplumun aile yapısındaki farklılıkları devreye girer. Bu nedenle yazarlar kadınların ve kız çocuklarının plansız değişime, riske ve şoka karşı daha savunmasız olduklarının altını çizer.

Sonuç olarak, kadın yoksulluğu çalışmaları söz konusu olduğunda yoksulluğa sebep olan yapıları bakmadan kadınları iş hayatına entegre etmeyi amaçlayan çözümler merkezi çözümlerdir. Ancak bu bölümde kadınların istihdama katılmaları için çözüm üretmenin veya pozitif ayrımcılık sağlamanın yeterli olmadığını anlaşılır. Çünkü evdeki iş bölümü nasıl toplumsal cinsiyet temelliyse, iş hayatında da kadın bu toplumsal cinsiyet kodlarına dayalı iş bölümünden ve emeğinin sömürülmesinden kolaylıkla kurtulamaz. Jarvis, Kantor ve Cloke’a göre işgücünün yapısını veya işgücüne katılımı belirleyen şey, sadece o ülkede uygulanan ekonomi politikaları değil; toplumsal ve kültürel olarak inşa edilmiş normlar, aile yapısı, kadınlara biçilen roller, o toplumun ataerkil yapılanmasından ne ölçüde sıyrılabildiği, toplumdaki kurumların nasıl işlediği ve tüm bunların kesişimi gibi çok boyutlu etkenlerdir. Bu nedenle, kadın yoksulluğu ele alınırken, sorun kadınların istihdama katılamamaları veya çoğu kadının üretken olmayan iş alanlarında yer alması değil, aynı zamanda istihdama nasıl ve hangi koşullarda katıldıklarıdır.

Kitap kalkınma çalışmalarını da içerecek şekilde kent planlaması, kent çalışmaları ve toplumsal cinsiyet çalışmaları alanlarını birbirine bağlayan “bakış açısı”, “gündelik hayat” ve “çoklu ekonomiler” gibi üç temel kavram ve yaklaşımı kullanıyor. Kolektif eylemin gücü ve toplumsal cinsiyetin anaakıllaştırması yaklaşımı kentleri daha yaşanabilir bir yer yapma vaadi taşıyor. Ekonomik büyümenin toplumsal cinsiyet eşitliği ve insani kalkınma bakımından her zaman ilerleme ile eşanlamlı olmadığını belirten yazarlar, çok katmanlı, çok ölçekli, toplumsal cinsiyetli bir planlama, sosyal politika ve yönetişimin gerekliliğine işaret ediyor. 200 yıllık feminist mücadele, dünya kentlerinde toplumsal cinsiyet eşitliği kadar kontrolsüz büyümeyi dönüştürecek bir ses oluyor. Kentler çok uzun bir süre daha toplumsal cinsiyetin tüm yönleriyle vücut bulduğu, mücadele ettiği, dönüştüğü, yaşayan mecralar olarak kalacak.

Ayşe Deniz Öztürk

Yüksek Lisans Öğrencisi

Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Avrupa Çalışmaları Yüksek Lisans Programı

Ankara-Türkiye

E-posta: ozturkaysedeniz@gmail.com

ORCID No: 0000-0002-0705-5130

Aslı Seray Uysal

Yüksek Lisans Öğrencisi

Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü,

Kentsel Tasarım Yüksek Lisans Programı

Ankara-Türkiye

E-posta: serayuysal8@gmail.com

ORCID No: 0000-0003-2633-241X

Gökçe Yıldız

Yüksek Lisans Öğrencisi

Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Medya ve Kültürel Çalışmalar Yüksek Lisans Programı

Ankara-Türkiye

E-posta: gokce.yaldiz@metu.edu.tr

ORCID No: 0000-0002-6839-1348

Notlar

¹ Burada kullanılan “master bedroom” ve “masterpiece” kavramları özellikle İngilizcedeki master (usta, efendi) kelimesini içerdiği ve erkek egemen dili daha net ortaya koyduğu için orijinal halleriyle yazılmıştır.